

ЧҮЙ ОБЛУСТУК БИЛИМ БЕРҮҮ БАШКАРМАЛЫГЫ
АЛАМУДҮН РАЙОНДУК БИЛИМ БЕРҮҮ БӨЛҮМҮ
ЧҮЙ ОБЛУСТУК МЕКТЕП-ГИМНАЗИЯСЫ

КЫРГЫЗ ТИЛИ жана АДАБИЯТЫ

ЖАЛПЫ БИЛИМ БЕРҮҮ УЮМДАРЫНЫН

Х-ХІ –КЛАССТАР

ҮЧҮН ПРЕДМЕТТИК СТАНДАРТТЫН ПРОГРАММАСЫ

Мугалим: Кылычова А.З.

Таш-Дөбө 2022

*Кыргыз билим берүү академиясынын
Окумуштуулар кеңешинде 2019-жылдын
26-июнунда бекитилген*

**Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү окутуу кыргыз тилинде
жүргүзүлгөн мектептеринин 10-11-класстары үчүн «Кыргыз адабияты»
боюнча предметтик стандарты**

Мазмуну

1-бөлүм. Жалпы жоболор	
1.1. Документтин макамы жана түзүлүшү.....	3
1.2. Негизги ченемдик документтердин системасы.....	3
1.3. Негизги түшүнүктөр жана терминдер.....	4
2-бөлүм. Предметтин концепциясы.....	8
2.1. Кыргыз адабиятын окутуунун максаты жана милдеттери.....	9
2.2. Кыргыз адабиятын окутуунун методологиялык негиздери.....	9
2.3. Предметтик компетенттүүлүктөр.....	10
2.4. Түйүндүү компетенттүүлүктөр менен предметтик компетенттүүлүктөрдүн байланышы.....	11
2.5. Мазмундук түзүмдөр. Окуу материалынын мазмундук түзүмдөр жана класстар боюнча бөлүнүшү.....	14
2.6. Предметтер аралык байланыштар. Өтмө тематикалык түзүмдөр....	16
3-бөлүм. Окутуудан күтүлүүчү натыйжалар жана баалоо	
3.1. Класстар боюнча күтүлүүчү натыйжалар.....	17
3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары.....	30
4-бөлүм. Билим берүү процессине коюлуучу талаптар	
4.1. Ресурстук камсыздоого коюлуучу талаптар.....	33
4.2. Кызыктыруучу окутуу чөйрөсүн түзүү.....	35

1-бөлүм. Жалпы жоболор

1.1. Документтин макамы жана түзүлүшү

Кыргызстанда негизги жалпы билим берүүчү окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн мектептер (10-11-класстар) үчүн “Кыргыз адабияты” боюнча предметтик стандарты Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлунан №403 Токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасынын негизги орто билим берүүсүнүн Мамлекеттик билим берүү стандартынын негизинде түзүлгөн.

Бул стандарт окуучуну “Кыргыз адабияты” окуу предметинин каражаттары менен “Искусство” билим берүү тармагынын максаттарына ылайык тарбиялоонун, өнүктүрүүнүн жана окутуунун жалпы стратегиясын аныктайт, предметти өздөштүрүүгө талаптардын жыйнагын камтыйт жана Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлиги тарабынан бекитилет.

Стандарттын жаңылыгы предмет биринчи жолу “Искусство” билим берүү тармагына кошулганы болуп саналат. Бул жаңылык өз кезегинде предметти окутуунун фокусун абстракттуу-илимий, идеологиялык жана таза философиялык ыктан көркөм ыкка өзгөртөт. Көркөм чыгармага адабий анализ (адабият таануу илимий деңгээлде) жүргүзүүнүн ордуна эстетикалык анализдөө менен алмаштырууга умтулууга негиз болот.

Предметтик стандарт Кыргыз Республикасында билим берүү системасында окуу процессин камсыздоочу мазмунду, жаңы педагогикалык шарттарды регламенттеген окуу программалары менен окуу китептерин түзүүчүлөргө багыт болуп кызмат кылат. Конкреттүү программаларда жана окуу китептеринде бул предметтик стандартта айтылган мамилелер, окутуунун принциптери жана методдору чагылдырылат; окуу материалын окуп-үйрөнүүнүн структурасы, ырааттуулугу, курстун айрым бөлүктөрүн окутууга бөлүнгөн окуу сааттарынын болжолдуу бөлүштүрүлүшү берилет.

1.2. Негизги нормативдик документтердин системасы

Бул стандарт Кыргыз Республикасынын төмөнкү нормативдик документтеринин негизинде түзүлдү:

- Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» Мыйзамы (2013-ж.);
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлундагы № 403 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүүнүн Мамлекеттик билим берүү стандарты;

- Кыргыз Республикасында мамлекеттик тилди өнүктүрүү жан тил саясатын өркүндөтүү боюнча жарлыгы

- Кыргыз Республикасынын Президентинин «2017-жылды Ыйман, адеп жана маданият жылы» деп жарыялоо жөнүндө жарлыгы (2017-жыл)

- «Манас» эпосу жөнүндө Кыргыз Республикасынын Мыйзамы (2011-жыл)

- Кыргыз Республикасында көп маданияттуу жана көп тилдүү билим берүү концепциясы (2008-ж.);

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 23-мартындагы № 201 «Кыргыз Республикасынын билим берүү системасынын өнүгүүсүнүн стратегиялык багыттары жөнүндө» токтому;

- Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлигинин 2014-жылдын 22-июлундагы № 545/1 буйругу менен бекитилген Кыргыз Республикасынын мектеп окуучуларын жана окуган жаштарын тарбиялоонун 2020-жылга чейинки концепциясы.

1.3. Негизги түшүнүктөр жана терминдер

Адабий чыгарманы сөз искусствосунун көрүнүшү катары талдоо – чыгарманы өздөштүрүүнүн эстетикалык нугу: формадан – мазмунга; турмуштук кырдаалды талдоо эмес, жазуучу тарабынан чагылдырылган турмуштук кырдаал кантип чагылдырылгандыгын, кантип баалангандыгын талдоо; бул фактылардын тышкы катмарын кайра баяндоо, ким, эмне, кайда жана ким менен эмне болгондугун тактоо эмес, автордун позициясын чечмелөө, түшүнүү болуп саналат.

Адабий чыгарманы талдоо сөздүн жардамы менен жаралган образдын көп маанилүүлүгүн түшүнүүгө багытталган.

Адабий чыгармаларды кабыл алуу – өздөштүрүп жаткан чыгарманын мазмунуна окурмандын өз жашоосундагы тажрыйбасын, дүйнөнү өзүнүн ачык көрө алуусун, өзүнүн башынан өткөргөндөрүн, өз мезгилиндеги социалдык маанилүү окуяларды баалоосун кошумчалоо жөндөмдүүлүгү. Көркөм образды баамдап түшүнүүнүн маанилүү жана зарыл элементи болуп эстетикалык кабыл алуу процессинде пайда болгон эмоциялар жана жазуучу жараткан көркөм образдарга өз мамилесин ойлору, сезимдери аркылуу көрсөтүү жөндөмү: аларды элестетүү, алар менен кошо кайгыруу же сүйүнүү, аларга маани берүү, баалоо.

Адабий чыгарманы алгачкы кабыл алуу – окуучу текстти өз алдынча окуп чыккандан кийинки пайда болгон ойлор, образдуу жана эмоционалдуу таасирленүүсү. Бул этаптагы иштер чыгарманы мындан ары анализдөө, маңызды түшүнүү, ойлонуу жана тереңдетүү үчүн багыт болот.

Адабий чыгарманы экинчи ирет кабыл алуу – чыгарманын үстүнөн иштөөнүн этабы, бул этапта окуучулар кайра окуп чыгышат, окуганы боюнча чыгармачыл тапшырмаларды аткарышат жана чыгарма боюнча жалпылашат.

Интерпретациялоо – түшүндүрүү, көркөм чыгарманын бүтүндөй маанисин, анын идеясын, концепциясын кабылдоо.

Интеграциялашкан (тутумдашкан) курс – бир эле билим берүү тармагына же ошол эле билим берүү багытына кирүүчү дисциплиналардын мазмунунан түзүлгөн курс, бирок, айрыкча адабият боюнча кайсы бир бирдиктүү билим берүү тармагынынын базасында түзүлүшү зарыл.

Компетенттүүлүк – окуучунун ар түрдүү билимдердин, билгичтиктердин элементтерин жана иш- аракеттин ыкмаларын белгилүү бир кырдаалда (окуу, инсандык, кесиптик) өз алдынча колдонууга болгон интегративдик жөндөмдүүлүгү.

Адабий-чыгармачылык компетенттүүлүк – окуган чыгармаларынын жана жеке тажрыйбасынын негизинде адабий чыгармачылыкка жөндөмдүүлүгү, ар түрдүү темадагы, жанрдагы жана формадагы адабий чыгармачыл иштерди жазууга жөндөмдүүлүгү; адабий чыгармалар, жеке таасирленүүлөрү, ассоциациялар жөнүндө оозеки жана жазуу түрүндө кепти жаратуусу, стилдик боёктогу кепти колдонуусу.

Адабият сабагындагы **ойлоо ишмердүүлүгү** – окуучуларды адабий чыгарманы түшүнүүгө жана анын маанисин жаратууга багыттаган атайын уюштурулган активдүүлүк.

Божомолдоо – текстти окуурдун алдында андагы окуяларды алдын-ала билип, андоо, баамдоо. Чыгарманын аталышы, таяныч сөздөр, тексттин алдында сунушталган сүрөт боюнча окурмандык тажрыйбага таянып тексттин маанилик, тематикалык жана эмоционалдык багытталышын аныктоо.

Көп маданияттуулук принциби – “Искусство” билим берүү тармагынын жоболорунун бири, ага ылайык сабак учурунда окуучулар этностордун, социалдык топтордун жана маданияттардын искусстводо чагылдырылган жалпылыгы жана өзгөчөлүктөрү жөнүндө түшүнүктөрүн калыптандырышат.

Мазмундук нуктар – ушул билим берүү стандартындагы окулуп жаткан предметтин негизин түзгөн түшүнүктөрдүн өзөгү. Мазмундук нуктар – бул предметтин талданып белгиленген бөлүктөрү, окуучулар өздөрү окуп жаткан предмет жөнүндө өз ара байланышкан элементтердин структурасы катары, ушул структурада өз орду бар предмет катары түшүнүк ала турган бөлүктөрү.

Окурмандык компетенттүүлүк – адабий чыгарманы искусствонун түрү катары окууга, эмоционалдуу кабыл алууга жана түшүнүүгө жөндөмдүүлүк, искусствонун башка түрлөрүнүн катарында адабияттын өзгөчөлүгү жөнүндө түшүнүгүн калыптандыруу, образдуу сөздүн көркөм көп маанилүүлүгүн,

маалыматтуулугун, ассоциативдүүлүгүн, көрүү жана угуу дааналыгын ачуу аркылуу образдык сөздү түшүнүү жана инсандык деңгээлде кабыл алуу; кепти толуктоо жана байытуу; теориялык-адабий түшүнүктөр жөнүндө үйрөнүүчү предмет катары эмес, көркөм чыгарманы түшүнө билүүгө жардамдашкан курал, каражат катары түшүнүктү өнүктүрүү. Окуучулардын түрдүү элдерге жана маданияттарга таандык адабий чыгармаларды салыштыруу, талдоо көндүмдөрүнө ээ болуусу.

Окурманга багытталган ыкма – максаттарды пландаштыруу окуучунун окурмандык компетенттүүлүгүн калыптандырууга, кабыл алуу көндүмдөрүн өнүктүрүүгө, көркөм текстти талдоо жана интерпретациялоого, аны чыгармачыл иштеп чыгууга жана өз тексттерин жаратууга көңүл бурган ыкма.

Баалуулук-маанилик компетенттүүлүк – бул инсандын баалуулук багытталуу чөйрөсүндөгү компетенттүүлүк; окуучунун ар түрдүү элдердин, мезгилдердин адабиятында жаралган дүйнөнүн картинасын өздөштүрүү тажрыйбасын жыйноо менен байланышкан руханий баалуулуктарды түшүнүүгө жана өздөштүрүүгө жигердүү катышуу жөндөмдүүлүгү; көркөм образды кабыл алуу жана анын адеп-ахлактык, эстетикалык маңызын баамдоо жөндөмдүүлүгү.

Эмоционалдык мамилесин билдирүү – окуучунун искусствонун чыгармасына сезимдерин билдирүүсү, өз ойлорун, кошо кайгыруу же кубануусун, эмоционалдуу-баалоочу ой жүгүртүүсүн, чыгармага, каарманга, сүрөттөлгөн окуяларга өз мамилесин билдирүүсү.

2-бөлүм. Предметтин концепциясы

Кыргыз адабиятынын окуу предмети катары мазмунунун негизин кыргыз адабиятынын алтын фондусу, башкача айтканда, байыркы доордогу жана орто кылымдардагы адабий мурастардын үлгүлөрү, улуттук фольклор, акындар поэзиясы жазма адабиятыбыздын жана профессионал көркөм өнөрүбүздүн классикалык мүнөздөгү, окурмандарга кеңири таанылган чыгармалары түзөт. Булардын ичинен 10-11-класстарда профессионалдык адабиятка басым жасалып, ал системалуу курс иретинде тарыхый-адабий негизде үйрөнүлөт. Адабият ааламдын сырын, адамдын жан дүйнөсүнүн эстетикалык камылгасын, туюмун кабылдап, анын турмушунун ар кыл жактарын көркөм образдар аркылуу чагылдырат. Адабияттын адеп-ахлактык, эстетикалык, таалим-тарбиялык, дүйнө таануучулук жана билим берүүчүлүк мүмкүнчүлүгү өтө кенен.

Адабий чыгармаларды кабыл алуу, анализдөө, интерпретациялоо окурмандык ишмердүүлүктүн белгилүү ыкмаларына жана түрлөрүнө негизденишет, кыргыз адабиятынын чыгармаларындагы темалардын, образдардын, сюжеттердин салыштырылышы менен жупташып биригишине негизденет.

Мектепте окутуу үчүн көркөм чыгармаларды тандоонун негизги критерийлери:

- адеп-ахлактык чен-өлчөм: чыгарманын бийик моралдык-этикалык асыл нарктарга, гуманисттик идеяларга тарбиялоочу мүмкүнчүлүгү, тарбиялык-таанытуучулук потенциалы;
- эстетикалык-көркөмдүк чен-өлчөм: чыгарманын көркөм формасынын кооздугу жана анын окурмандар арасындагы рейтингинин жогорулугу;
- лингвистикалык чен-өлчөм: адабий тилдин нормасынын жалпы калк үчүн мүнөздүүлүгү;
- психологиялык-педагогикалык чен-өлчөм: чыгарманын окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө, кабылдоо мүмкүнчүлүгүнө, таанып-билүүчүлүк кызыкчылыгына, муктаждыгына ылайык келиши;
- жанрдык-тематикалык чен-өлчөм: чыгармалардын жанрдык жана тематикалык ар түрдүүлүгү.

Кыргыз адабият предмети (окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн мектептерде) окурмандык багыттагы окутууга таянат. Ушуга байланыштуу негизги концептуалдык жоболор окуучулардын адабий өнүгүүсүнүн төмөнкү факторлоруна таянат:

- мектеп окуучуларынын жакынкы өсүү зонасын эске алуу менен окурмандык өнүгүүсүнүн жаш курак өзгөчөлүктөрү;
- кыргыз адабиятынын чыгармаларын түшүнө билүүнүн: кабыл алуунун жана өздөштүрүүнүн өзгөчөлүктөрү;
- кыргыз адабиятынын чыгармаларын дүйнөнүн көркөм модели жана адамдардын мамилесинин модели катары түшүнүү спецификасы;
- түрдүү авторлор менен элдердин адабияттарынын улуттук өзгөчөлүктөрүн, өз ара аракеттешүүсүн эске алуу менен көркөм текстти кабыл алуу жана түшүнүү деңгээлдери жөнүндө көрсөтүм.

Көркөм чыгармаларды окуу окуучулардын өнүгүү каражаты катары каралат. Окуучунун адабий өнүгүүсү окуучунун жаш курагын эске алат, башталгыч класстарда алган окурмандык даярдыгына таянат, анын жалпы өнүгүүсү менен, дүйнөлүк көз карашынын калыптануусу жана адеп-ахлактык баалардын эволюциясы менен түздөн-түз байланышта болот.

Көп маданияттуулук принциби. Бул принциптин негизинде мыкты же начар маданият деген түшүнүктөр жок экени жөнүндө гуманисттик идея жатат. Бардык маданияттар өз мазмуну менен айырмаланат, ар биринин өз өзгөчөлүктөрү бар, ал эми маданияттын маанилүүлүгү индивиддер менен аныкталат. Көп маданияттуулук принциби билим берүүнүн мазмуну Кыргызстандагы коомдун көп улуттуу табиятын чагылдыруу учурунда, түрдүү этникалык маданияттын белгилүү бир элементтерин чагылдыруу керек деп эсептейт. Адабияттардын жупка кошулушу, алардын ар биринин спецификалык өзгөчөлүктөрүнө, ошонун ичинде, кыргыз адабиятынын фольклордук негизине көңүл буруу, түрдүү доорлордун жана элдердин адабий чыгармаларын салыштырып окуу – Кыргызстандагы мектеп окуучусунун окурман катары өнүгүү жана баюу жолдору. Мында этникалык маданияттар – бул өлкөдө жашаган бардык адамдардын жалпы байлыгы, кыргызстандык жалпы улуттук маданият этникалык өз ара баюу жана өз ара сиңип аралашуу тарыхый процессинин жемиши экендиги жөнүндө жоболор негиз болуучу жоболор болушу керек.

Өсүп келе жаткан жаш адамды текст аркылуу автор менен маектешүүгө үйрөтүү, бул маектин толук жарамдуу катышуучусу болууга үйрөтүү – адабияттын мектеп курсунун негизги билим берүүчүлүк милдети.

Маданияттуу окурмандын алдында эки милдет турат:

1) чыгарманы автор өзү түшүнгөндөй түшүнүү, дүйнө картинасын “автордун көзү” менен көрүүгө аракеттенүү;

2) окулган чыгарманы өзүнүн (автордукунан айырмаланган) турмуштук жана маданий контекстине кошуп алуу.

Окутуунун максаттары жана милдеттери

Кыргыз адабиятын окутуунун максаттары:

- Кыргыз адабиятын окутуунун максаты – окуучулардын окурмандык маданиятын жана эстетикалык табитин өстүрүү, руханий-адептик сапаттарын өнүктүрүү, гуманисттик ойломун жана мекенчилдик, патриоттук касиеттерин, жарандык аң-сезимдүүлүгүн, атуулдук мобилдүүлүгүн, этникалык иденттүүлүгүн жана достук интернационалдык маданиятын, моралдык-этикалык менталитетин калыптандыруу.
- адабий чыгармаларды алардын өз ара байланышында системалуу түрдө окутуу;
- адабий процесс жана анын негизги мыйзам ченемдүүлүктөрү, адабий-көркөм стилдердин көп түрдүүлүгү тууралуу жалпы түшүнүк берүү;
- негизги окурмандык компетенттүүлүктөрдү тереңдетүү жана жакшыртуу.

Милдеттери:

- окуучулардын дүйнөнүн жалпы картинасы, өткөн учурдун адабияты жана маданияты тууралуу түшүнүгүн калыптандырууга шарт түзүү;
- адабий чыгарманы көркөм бүтүндүк катары талдоо жана чечмелөө билгичтигин жакшыртууга түрткү берүү;
- окуучуларды чыгармаларды түшүнүп билүүгө жана андоого, ар түрдүү темалардагы, жанрлардагы чыгармачылык жазуу иштерин жаратууга кызыктыруу.

2.2. Кыргыз адабиятын окутуунун методологиялык негиздери

Предметтин методологиясынын негизи – илимде көрсөтүлгөн теориянын жана ыкмалардын теориялык абалы.

Адабияттарды өз ара байланышта окутуу принциби. Бул принципти ишке ашыруу көркөм-эстетикалык багыттарды, жакын тематикадагы чыгармаларды мазмундук жактан талдоого алуу, сюжети окшош чыгармаларды үйрөнүү, автордук тексттин стилистикалык өзгөчөлүгүн дүйнөлүк адабият жана жеке улуттук мурастын баалуулуктары менен бирдикте табууну көздөйт.

Окуучулардын башка адабиятты эмоционалдык-эстетикалык кабыл алуусунун өзгөчөлүгүнө этномаданияттын тийгизген таасиринин **илимий негиздери** (Л.А. Шейман, М.В. Черкезова), «окуудагы этномаданият таануу» илимий-методикалык багытына (Л.А. Шейман) жана адабий чыгармаларды тутумдаштырып окутуунун маданиятаануучулук принциптерине таянуу.

Кыргызстандын көп маданияттуу коомчулугунун шартында кыргыз адабиятын окуп-үйрөнүүдөгү негизги принцип болуп саналат. Ал башка элдин

маданиятын түшүнүүнү калыптандырууга, этникалык башка адамдарга мамиле боюнча толеранттуулукту тарбиялоого, башка адамдарды түшүнүү жана алар менен өз ара аракеттешүү жөндөмдүүлүгү, атуулдукту тарбиялоого жана Кыргызстанды көп адамдардын жалпы үйү катары сүйүү сезимине кызмат кылат. Ата мекендик адабияттын дүйнөлүк адабияттын контекстинде барктуулугун түшүнүү маанилүү болуп саналат.

Тексттерди түшүнүү жөнүндө илим (герменевтика) кабыл алуунун, интерпретациялоонун, адабий кубулуштар менен образдарды түшүндүрүүнүн принциптеринин жыйындысы катары “адамдын ички тажрыйбасына” негизденет. Көркөм образдарды өзүнүн инсандык адептик, эстетикалык, интеллектуалдык тажрыйбасы менен салыштыруу аркылуу текстти түшүнүү, ошондой эле окуучу тиешелүү болгон элдин маданиятындагы тажрыйбаны эске алуу менен таяныч боло аларлык түшүнүү болуп калат.

Баалуулуктардын теориясы (аксиология) искусство чыгармаларын окуу жана маани берип түшүнүүнүн негизинде көркөм, адеп-ахлактык жана маданий баалуулуктарды калыптандырууну божомолдойт.

Искусствону көркөм кабыл алуу психологиясы көркөм чыгармага көз карашты адамдардагы эмоцияны ойготуу үчүн багытталган эстетикалык мазмунга көз караш катары көрсөтөт (Л.С. Выготский).

Бул стандарттарды иштеп чыгуу үчүн негиз түзүүчү базалык категориялар болуп окуучулардын “**кабыл алуу**” жана “**өнүгүү**” категориялары саналат.

Кабыл алуу болуп бул учурда адабий чыгармалардагы эстетикалык маалыматты окуучулардын түшүнө билүү жана кайра түзүү деңгээли эсептелет.

Өнүгүү предмет боюнча окутуунун бүткүл аралыгында окуучулардын адабий чыгармаларды түшүнүүсүндөгү өзгөрүүлөрдүн ырааттуулугун чагылдырат. Өнүгүү мектеп окурманынын инсан болуп жетилүү этабын эске алат.

2.1. Предметтик компетенттүүлүктөр

Окурмандык компетенттүүлүк – адабий чыгарманы искусствонун түрү катары окууга, эмоционалдуу кабыл алууга жана түшүнүүгө жөндөмдүүлүк, искусствонун башка түрлөрүнүн катарында адабияттын өзгөчөлүгү жөнүндө түшүнүгүн калыптандыруу, образдуу сөздүн көркөм көп маанилүүлүгүн, маалыматтуулугун, ассоциативдүүлүгүн, көрүү жана угуу дааналыгын ачуу аркылуу образдык сөздү түшүнүү жана инсандык деңгээлде кабыл алуу; кепти толуктоо жана байытуу; теориялык-адабий түшүнүктөр жөнүндө үйрөнүүчү предмет катары эмес, көркөм чыгарманы түшүнө билүүгө жардамдашкан курал, каражат катары түшүнүктү өнүктүрүү. Окуучулардын ар башка элдерге

жана маданияттарга тиешелүү адабий чыгармаларды салыштыруу, талдоо көндүмдөрүнө ээ болуусу.

Баалуулук-маанилик компетенттүүлүк – бул инсандын баалуулук багытталуу чөйрөсүндөгү компетенттүүлүк; окуучунун ар түрдүү элдердин, мезгилдердин адабиятында жаралган дүйнөнүн картинасын өздөштүрүү тажрыйбасын жыйноо менен байланышкан руханий баалуулуктарды түшүнүүгө жана өздөштүрүүгө жигердүү катышуу жөндөмдүүлүгү; көркөм образды кабыл алуу жана анын адеп-ахлактык, эстетикалык маңызын баамдоо жөндөмдүүлүгү.

Адабий-чыгармачылык компетенттүүлүк – окуган чыгармаларынын жана жеке тажрыйбасынын негизинде адабий чыгармачылыкка жөндөмдүүлүгү, ар түрдүү темадагы, жанрадагы жана формадагы адабий чыгармачыл иштерди жазууга жөндөмдүүлүгү; адабий чыгармалар, жеке таасирленүүлөрү, ассоциациялар жөнүндө оозеки жана жазуу түрүндө кепти жаратуусу, стилдик боёктогу кепти колдонуусу.

Предметтик компетенттүүлүктөр предмет боюнча билим берүүнүн натыйжаларынын тизмегинде көрсөтүлгөн жана динамикада берилген.

Окутуунун убактысы өткөн сайын компетенттүүлүктүн окуучу өздөштүргөн элементтеринин саны жана сапаты артат:

- окутуудагы күтүлүүчү натыйжалардын терендөө деңгээлинде
- компетенттүүлүктүн элементтери кеңейүү деңгээлинде
- күтүлүүчү натыйжалардын көрсөткүчтөрү деңгээлинде
- адабий материалдын тапшырмаларын чечүү жана өздөштүрүү татаалдыгы деңгээлинде;

Компетенттүүлүктөр мазмундук нуктардын чегинде кесилишип, өз ара жуурулушат, өз ара аракеттенишет, окуучунун жеке тажрыйбасын байытат.

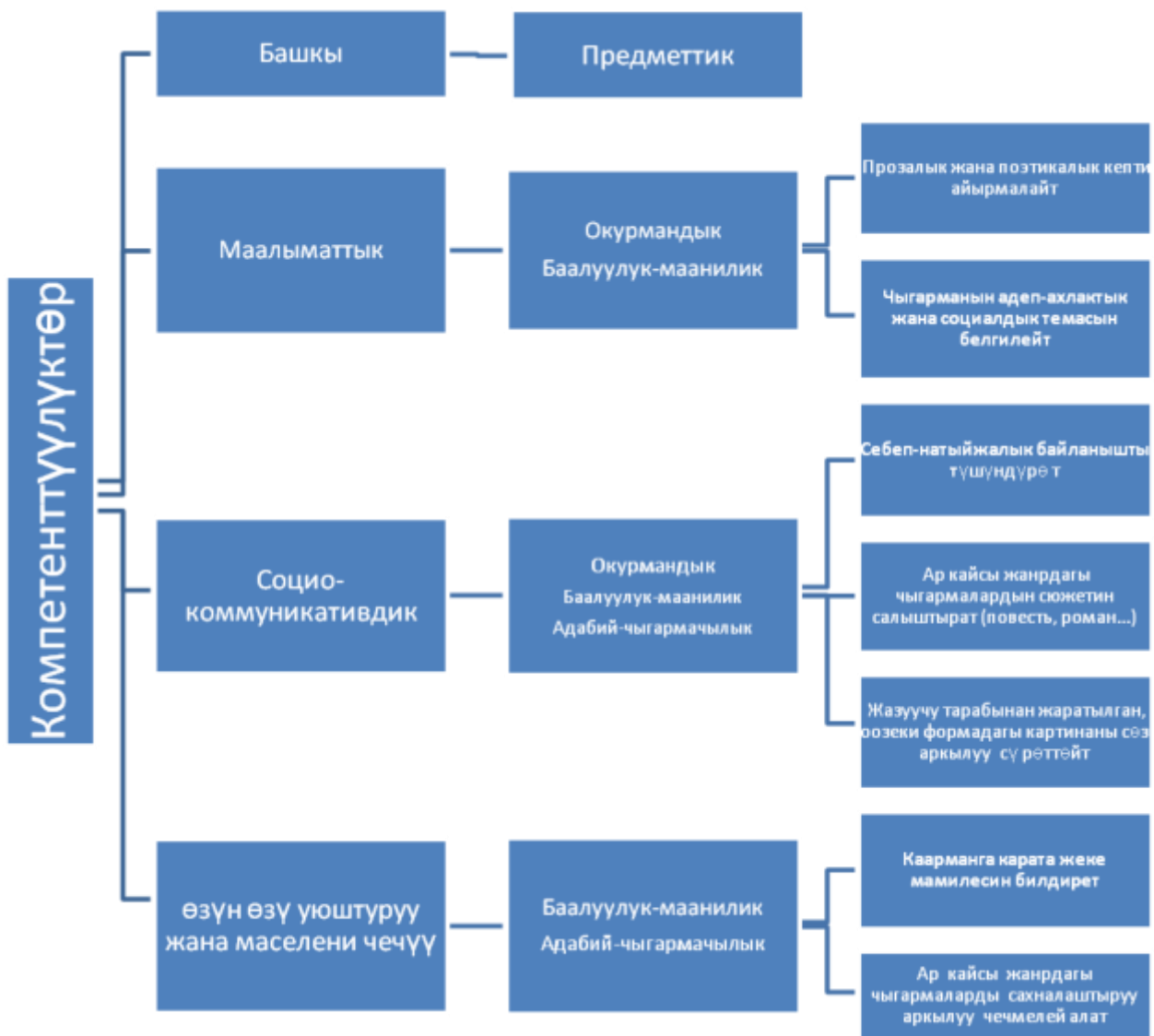
2.4. Түйүндүү жана предметтик компетенттүүлүктөрдүн байланышы

Билим берүүнүн мазмунунун жалпы (бардык предметтер үчүн) жана предметтик (ар бир окуу предмети үчүн) болуп экиге бөлүнүшүнө ылайык эки деңгээлдеги компетенттүүлүктөр түзүлүп чыгат: 1) түйүндүү (өзөктүк) компетенттүүлүк – билим берүүнүн жалпы мазмунуна тиешелүү; 2) предметтик компетенттүүлүк – компетенттүүлүктүн мурунку деңгээлине карата мамиле боюнча жеке компетенттүүлүк, окуу предметинин алкагында калыптандыруу мүмкүнчүлүгүнө жана конкреттүү сүрөттөөгө ээ.

Түйүндүү билим берүүчү компетенттүүлүк ар ирет окутуунун ар бир баскычында билим берүүчүлүк тармактын жана окуу предметтин деңгээлинде конкреттештирилет жана предметтик тармакта аныкталат.

Бул курста түйүндүү жана предметтик компетенттүүлүктөрдүн байланышы предметтик компетенттүүлүктөрдүн билим берүүчүлүк натыйжаларда ишке ашырылышын көрсөткөн мисалдар менен 1-схемада тааныштырылган.

1-схема: Түйүндүү компетенттүүлүктөрдүн предметтик компетенттүүлүктөрдө көрсөтүлүшү (мисалдар менен).

Предметтик компетенттүүлүк бардык билим берүү баскычтары аркылуу өткөн негиз катары каралат жана предметти бүтүндөй көзөп өтөт. Ал «конкреттүү сүрөттөөгө жана конкреттүү окуу предметинин алкагында калыптандыруу мүмкүнчүлүгүнө ээ» (А.В. Хуторской). Биз предметтик

компетенттүүлүк дегенде окуучулардын адабият предметинин тарамында түрдүү билимдерди, билгиликтерди жана көндүмдөрдү колдонуу жөндөмдүүлүгүн жана кийинки билим алуусунда да практика жүзүндө ушул билимдерин колдонуп кете алуусун түшүнөбүз. Окуучунун окуу ишмердүүлүгүнүн сапатын аныктоодо предметтик компетенттүүлүк алдыңкы катардагы жетекчи компетенттүүлүк болуп эсептелет. Предметтик компетенттүүлүк **окуу жана практикалык ишмердүүлүктө ар дайым иш жүзүнө ашырылып турганда гана ийгиликтүү** калыптандырылат. Педагог окуу тексттерине жана адабий тексттерине керектүү иш-аракеттери менен кайсы мазмунга максимум көңүл буруу керектигин баамдап түшүнгөндө гана окуучунун компетенттүүлүгү жогорку деңгээлде калыптанат.

2.5. Мазмундук түзүмдөр.

Адабий билим берүүнүн өзөгүн түзгөн базалык-мазмундук ресурстар

- 19-кылымдагы акындар поэзиясы жан анын тандалган үлгүлөрү.
- 20- кылымдагы Кыргызстандагы тарыхый-адабий процесс. Бул процесс эки бөлүктөн турат.
  1. 1917-жылдагы Октябрь Революциясынан 1990-жылдарга чейинки тарыхый-адабий процесс.
  2. Эгемендүүлүк жылдарындагы тарыхый-адабий процесс.

Бул эки бөлүктөн турган тарыхый-адабий процессти талдоо обзордук мүнөздө болот.
- 20-жылдардагы адабияттын тандалган үлгүлөрү: Поэзия, проза, драматургия.
- 30-жылдардагы адабияттын тандалган үлгүлөрү: Поэзия, проза, драматургия.
- 40-жылдардагы адабияттын тандалган үлгүлөрү: Поэзия, проза, драматургия.
- 50-жылдардагы адабияттын тандалган үлгүлөрү: Поэзия, проза, драматургия.
- 60-жылдардагы адабияттын тандалган үлгүлөрү: Поэзия, проза, драматургия.
- 70-жылдардагы адабияттын тандалган үлгүлөрү: Поэзия, проза, драматургия.
- 80-жылдардагы адабияттын жана көркөм публицистиканын тандалган үлгүлөрү: Поэзия, проза, драматургия.
- Манастаануу

2.6. Предмет аралык байланыштар. Өтмө тематикалык түзүмдөр

Предметтер аралык байланыштар Кыргыз адабиятынын “Искусство” билим берүүчүлүк тармагынын чектеш предметтери менен (“Музыка”, “Көркөм сүрөт”, “Ата-мекендик жана дүйнөлүк көркөм маданият” предметтери менен) өз ара байланыштарын бөлүп көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берет. “Искусство” билим берүүлүк тармагынын предметтерин окутуу дүйнөгө эстетикалык мамиле менен көркөм-чыгармачылык элестетүүнү өнүктүрүүнү, искусствонун конкреттүү түрлөрүнүн тилине жана көндүмдөрүнө ээ болууну камтыган бирдиктүү негиздерде ишке ашат. Искусствонун түрлөрү бул концепцияда “Искусство” билим берүүлүк тармагынын бирдиктүү көркөм мейкиндигинин модулдары катары каралат. Мындай мамиле төмөнкү ыктарды божомолдойт: адамдардын акыл, руханий жана көркөм эмгегинин жемиштериндеги жана жаратылыштагы укмуш сулуулукту түшүнө алууну жана баалоону билүү; адам баласынын жана өз элинин маданий өнүгүүсүнүн жемиштери менен колдоно билүү; коомдук маданиятты жаңылантуу жана колдоо процессине колдон келишинче катыша билүү; көркөм баарлашуу жана искусствонун ар кайсы түрлөрүндөгү көркөм чыгармачылык жолу менен, ошондой эле дүйнөнүн, өлкөнүн, мектептин маданий жашоосуна катышуу аркылуу окуучулар өз инсандыгын өркүндөтүшөт.

Бардык предметтерде окуучулардын кабыл алуусу кубулуштарды эмоционалдык баалоодон образдык баалоого, андан кийин гана рационалдык анализге карай жылат. Искусство өзүнүн маанисин эч качан жоготпой турган түбөлүк баалуулуктарды жаратат. Искусствонун бардык түрлөрүн маданияттын форма түзүүчү фактору, маданияттын жалпы “тили” болгон образ деген түшүнүк концептуалдык жана психологиялык негиз катары бириктирет. Так ушул нерсе окутуу процессинде аталган предметтер аралык тыгыз байланышты аныктоого мүмкүндүк берет.

Предмет аралык байланыш ошондой эле баарынан көбүрөөк эне тили жана экинчи тил, экинчи тилде окулган адабият, тарых, коом таануу менен байланышта көрүнөт.

1-таблицада адабиятты өтмө тематикалык түзүмдөрдү бөлүп көрсөтүүнүн негизинде окутуу процессинде предмет аралык байланыштарды кантип ишке ашыруу мүмкүндүгү көрсөтүлгөн.

1-таблица. «Кыргыз адабият» предметиндеги предметтик аралык байланыштар жана өтмө тематикалык түзүмдөрдү ишке ашыруунун деңгээлдери

Предметтер	Байланыштар
1. Музыка. Көркөм өнөр. Ата-мекендик жана дүйнөлүк көркөм маданияты. Экинчи тилде окулган адабият.	Негиздердин жалпылыгына таяныч: – бирдиктүү мазмундук түзүмдөр; – жалпы компетенттүүлүктөр; – чыгарманы эстетикалык баалоонун жалпы критерийлери; – дүйнөнү эстетикалык өздөштүрүүнүн мыйзам ченемдүүлүктөрү; – ишмердүүлүктүн мазмуну (искусствонун чыгармаларын кабыл алуу) – Ата мекендин маданияттынын эстетикалык жана көркөм баалуулуктары жөнүндө билимдер – эстетикалык сезип кайгыруу же кубануулардын тажрыйбасын калыптандыруу – элдик чыгармачылык менен этномаданий салттардын эмоционалдык түшүнүү тажрыйбасы
2. Эне тили	Эне тили курсунда калыптанган компетенттүүлүктөргө таяныч: – эне тилге баалуулук мамиле жана башка тилдерге сылык мамиле – чыгармачылык оозеки жана жазуу иштеринин жанрларына ээ болуу; – көркөм сөз каражаттарын колдонуу.
3. Тарых. Адам жана коом.	Темалар менен көйгөйлөрдүн жалпылыгына таяныч: – ата мекендик жана дүйнөлүк тарыхтын өткөнү менен азыркысынын темалары; – Кыргызстандын тарыхынын маанилүү окуялары жана улуттук баатырлар жөнүндө түшүнүк; – өтмө идеялар жана «түбөлүк» көйгөйлөр (тарыхый жана күнүмкү тынчтык жашоонун, согуштар менен тынчтыктын, өмүр менен өлүмдүн окуялары); – универсалдуу категориялар жана баалуулуктар (жакшылык, башка маданияттарды сыйлоо, сүйүү, акыйкаттык, толеранттуулук ж.б.) – жалпы темалар (инсан жана мораль, милдет жана жоопкерчилик, үй-бүлө жана нике, кылмыш жана кыянат, адам жана табият).

3-бөлүм. Окутуунун күтүлүүчү натыйжалары жана баалоо

3.1. Окуу материалдарынын мазмундук түзүмдөргө жана класстарга күтүлүүчү натыйжалар боюнча бөлүштүрүлүшү

Бул бөлүктө окуучунун түйүндүү жана предметтик компетенттүүлүктөрүнөн түзүлүүчү окутуунун күтүлүүчү натыйжалары көрсөтүлгөн. Күтүлүүчү натыйжалардын ар бирине ар бир окуучу жетишүүсү милдеттүү болуп саналат.

Күтүлүүчү натыйжалар сандардын ирети аркылуу белгиленген. Иреттеги ар бир сан кандайдыр бир маалыматты камтып турат. Мисалы, 10.1.1.1. күтүлүүчү натыйжа 10-класстар үчүн билим берүүчүлүк натыйжаны көрсөтөт (биринчи сан). Экинчи сан компетенттүүлүктүн иретин көрсөтөт. Бул жерде – «Окурмандык компетенттүүлүк». Үчүнчү мазмундук нукту көрсөтөт. Акыркы сан күтүлүүчү натыйжанын иреттик катарын билдирет. Бул жерде 1 саны (бир) б.а. биринчи күтүлүүчү натыйжа.

Ар бир класстын күтүлүүчү натыйжалары мурунку натыйжаларга таяна турганын жана ошондой эле мурунку класстын натыйжаларын ушул класстагы

окутууга кошо турганын эске алуу керек. Ошентип, педагог мурунку класстагы күтүлүүчү натыйжаларды эске гана албастан, мурунку күтүлүүчү натыйжаларды өнүктүрүүнү улантат.

Негизги мазмундук нуктар жана класстар боюнча окутуунун натыйжалары

10-класс

Адабий чыгармаларды түшүнүү каражаттары: теориялык түшүнүктөрдүн минималдык тизмеси

Адабий процесс тууралуу түшүнүк, адабий багыттар (романтизм, реализм), чыгармалардын жанрлары тууралуу түшүнүк; жазуучунун жеке стилинин өзгөчөлүгү; көркөм ыкмалар, адабий сын, салттуулук жана жаңычылдык, жалпы маданий жана этно маданий баалуулуктар.

№ п/п	Компетенттүүлүк	Мазмундук нуктар	10-класс	
			Күтүлүүчү натыйжалар	Сунушталуучу көрсөткүчтөр
	1.Окурмандык	1. Адабий каармандын образы	10.1.1.1. Адабий каармандын образын талдайт	1. Каарманга карата эмоционалдуу мамилени билдирет. 2. «Көркөм образ» жана адабий тип түшүнүктөрүн түшүндүрөт 3. Образдар системасындагы каармандын ордун аныктайт жана өзүнүн тандоосун аргументтештирет 4. Чыгармадагы каарман менен башка чыгармалардагы жана жашоодогу адам мүнөздөрүн салыштырат. 5. Чыгармадагы адабий каармандын образын түзүү ыкмаларын бөлүп көрсөтөт (өзүн өзү ачуу, бири бирин ачуу, автордук баа), мисал келтирет, аларды чечмелейт 6. Лирикалык, эпикалык жана драмалык каармандын образынын өзгөчөлүгүн ачып берет, өзүнүн түшүнгөнүн тексттен мисал келтирүү менен ырастайт 7. Эпикалык, лирикалык жана драмалык чыгармалардагы көркөм образдарды айырмалайт, өзүнүн түшүнгөнүн тексттен мисал келтирүү аркылуу ырастайт 8. Көркөм образдардын так тарыхый жана жалпы адамзаттык маанисин ачып берет 9. Дүйнөлүк адабий процесстеги көркөм образдын жана адабий типтин өнүгүшүн изилдейт
			10.1.1.2. Адабий образдын трактовкасын башка искусство чыгармаларында чагылдырылышы	1. Киноискусство, театр, живопись, музыкадагы адабий каармандын образын жаратуу каражаттарына түшүндүрмө берет

№ п/п	Компетенттүүлүк	Мазмундук нуктар	10-класс	
			Күтүлүүчү натыйжалар	Сунушталуучу көрсөткүчтөр
			менен салыштырат (кино, живопись, графика, музыка, скульптура, театр)	<p>2. Сүрөтчүлөрдүн, режиссерлордун көркөм образды интерпретациялоосу тууралуу өзүнүн пикирин айтат жана аны аргументтештирет</p> <p>3. Ар кандай искусство чыгармаларындагы трактоочулардын тематикалык жана сюжеттик жакындыгын аныктайт</p> <p>4. Сөз менен жаратылган образдарды музыкалык жана сүрөт өнөрүндөгү образдар менен салыштырат</p> <p>5. Образды ачуу үчүн темасы, жанры боюнча жакын живопись, музыкалык чыгармаларды тандап алат жана өзүнүн тандоосун түшүндүрөт</p>
10.1. 1.3. Адабий каармандын образынын чыгармачылык презентациясын ар кандай формада даярдайт.	<p>1. Тезистерди, цитаталарды пайдаланат</p> <p>2. Ар түрдүү графикалык уюштургучтарды (схема, концепция картасы, диаграмма, таблица) жана чыгармага жасалган иллюстрацияларды пайдаланат.</p> <p>3. МКТнын жардамы менен презентация көрсөтөт</p> <p>4. Адабий персонаждардын образдарына иллюстрацияларды жасайт</p> <p>5. Театралдаштырылган көрсөтүүгө катышат</p> <p>6. Каармандын монологун көркөм окуйт</p> <p>7. Критерийлер боюнча баалайт</p>			
2. Көркөм форма (сюжет, композиция, жанрлар)	<p>10.1.2.4. Негизги эпизоддорду, ырды, көрүнүштү жанрды эске алуу менен талдайт</p>	<p>1. Чыгарманын композициясын бөлүп көрсөтөт жана анын ролун чечмелейт</p> <p>2. Жанрды эске алуу менен композициянын жана сюжеттин айрым бир элементтеринин ролун ачып берет (пейзаж, портрет, кыстырма новеллалар, лейтмотив ж.б..)</p> <p>3. Жанрдын, адабий багыттардын өзгөчөлүгүн аныктайт</p> <p>4. Драмалык чыгармалардын түзүлүшүнүн өзгөчөлүгүн ачып берет</p> <p>4. Ар кандай жанрдагы лирикалык чыгармалардын түзүлүшүнүн өзгөчөлүгүнө чечмелөө жасайт</p>		
3. Көркөм кеп	<p>10.1.3.5. Сөздүк корун адеп-ахлактык-философиялык, маданияттаануу боюнча лексика, адабий-теориялык түшүнүктөр менен толуктайт</p>	<p>1. Тексттеги жаңы лексиканы бөлүп көрсөтөт жана сөздөрдүн, туюнтмалардын маанисин ачып берүү үчүн ар түрдүү ресурстарды колдонот (сөздүк, энциклопедиялар, интернет ж.б.)</p> <p>2. Кыргыз жана башка маданиятка мүнөздүү сөздөрдү жана</p>		

№ п/п	Компетенттүүлүк	Мазмундук нуктар	10-класс	
			Күтүлүүчү натыйжалар	Сунушталуучу көрсөткүчтөр
				сөз айкаштарын тексттен бөлүп көрсөтөт жана аларга чечмелөө жасайт . 3. Чыгармага мүнөздөмө берүүдө адеп-ахлактык-философиялык, маданияттаануу боюнча лексиканы, адабий-теориялык түшүнүктөрдү колдонот
		4. Автордун дүйнөсү	10.1.4.6. Адабияттагы чыгармаларды темалары, образдары, стили, ж.б. боюнча салыштырат.	1. Чыгармаларды салыштыруунун негизинде тиги же бул автор тарабынан жазылган чыгарманын өзгөчөлүгүн бөлүп көрсөтөт 2. Адабияттагы акын, жазуучулардын стилиндеги жекелик жана жалпылыкты бөлүп көрсөтөт, түшүндүрөт 3. Маданий реалий/фактылардын чагылдырылышын салыштырат , жалпы жана маданий өзгөчөлүктү бөлүп көрсөтөт
			10.1.4.7. Жазуучунун чыгармасы боюнча талаш-тартышка катышат , өзүнүн көз карашын жактоо үчүн аргументтерди келтирет	1. Адабий чыгарма тууралуу классташтарынын пикирин угат 2. Берилген маселе боюнча жеке пикирин айтат жана аны аргументтештирет 3. Пикирди жана маалыматты тактоо үчүн суроо берет 4. Уккан нерсесине сылык түрдө өзүнүн мамилесин билдирет 5. Жеке ойлорун так жана көркөм бере алат .
			10.1.4.8. Жеке жашоосундагы китеп окуунун маанисин аныктайт	1. Өз алдынча окуу үчүн көркөм чыгармаларды тандоосун түшүндүрөт 2. Окуган китеби тууралуу таасирлерин бөлүшөт 3. Өз алдынча окуган китебин классташтарына сунуштайт 4. Окуган чыгармасын класста презентациялайт
	2. Баалуулук-маанилик	1. Адабий каармандын образы	10.2.1.9. Каарманга карата жеке мамилесин аныктайт жана баа берет	1. Каарман тууралуу алгачкы таасирин айтып берет , образга карата сезимдерин билдирет 2. Ички дүйнөгө кызыгуусун көрсөтөт жана анын адеп-ахлактык-эстетикалык баалуулуктарын аныктайт 3. Сюжеттеги каармандын ролуна, анын психологиялык абалына жана ага карата автордун мамилесине баа берет 4. Жеке эмоционалдык-образдык таасирлерин автордун концепциясы менен салмакташтырып карайт

№ п/п	Компетенттүүлүк	Мазмундук нуктар	10-класс	
			Күтүлүүчү натыйжалар	Сунушталуучу көрсөткүчтөр
		2. Көркөм форма (сюжет, композиция, жанрлар)		
		3. Көркөм кеп	10.2.3.10. Образдуу сөздөр жана сөз айкаштар менен сөз байлыгын байытат	1.Көркөм кептин улуттук-маданий элементтерине кызыгуусун билдирет 2. Ар кайсы маданияттагы жазуучулардын чыгармаларындагы көркөм кептин өзгөчөлүгүнө чечмелөө жасайт 3. Дил баян жазууда, оозеки чыгып сүйлөөдө образдуу сөздөрдү жана сүйлөмдөрдү колдонот
		4. Автордук дүйнө	10.2.4.11. Адабий процесстеги автордун ордун жана ролун түшүнөт.	1. Жазуучунун салттуулугун жана жаңычылдыгын аныктайт 2. Ар кайсы жазуучулардын чыгармачылык өзгөчөлүгүн салыштырат (чыгарма, стиль) 3. Башкы образ-символдорду бөлүп көрсөтөт жана аларга чечмелөө жасайт
	3. Адабий-чыгармачылык	1. Көркөм форма (сюжет, композиция, жанрлар)	10. 3.1.12. Белгилүү бир жанрда жеке чыгармасын жаратат	1. 2-3 чыгарманын мисалында жанрдын өзгөчөлүгүн изилдейт 2. Ар түрдүү жанрдагы көркөм чыгарма жаратуунун моделин колдонот 3. Критерийлер боюнча классташтарынын чыгармаларын баалоо жана өзүн өзү баалоону жүргүзөт
		2. Адабий каарман		
		3. Көркөм кеп	10.3.3.13. Ар түрдүү жанрдагы окулуп жаткан чыгармаларды (үзүндү, монолог, ар ж.б.) алардын жанрын жана тематикасын эске алуу менен көркөм окуйт	1. Окуу менен бирге темага, автордук идеяга, образдарга өзүнүн мамилесин билдирет 2. Чыгармачылык кечелерге, адабий иш чараларга катышат 3. Классташтарынын көркөм окуусун критерийлер боюнча баалайт
		4. Автордук дүйнө	10.3.4.14. Адабий темада долбоорду иштеп чыгуу жана түзүүгө катышат	1. Ар кандай булактардан материал иргеп алат 2. Адабий материалды башкалар менен талкуулайт 3. Искусствонун башка түрлөрүнө токтолуу менен чыгармага мүнөздөмө берет 4. Критерийлер боюнча башка топтун ишин баалоого

№ п/п	Компетенттүүлүк	Мазмундук нуктар	10-класс	
			Күтүлүүчү натыйжалар	Сунушталуучу көрсөткүчтөр
				катышат 5. Долбоордо эпизоддорду сахналаштырууну колдонот 5. Долбоорду презентациялоонун ар кандай формаларын колдонот (схемалар, иллюстрациялар, МКТ ж.б.)
		10.3.4.15. Адабий темада дилбаян жазат (пикир, эссе, мүнөздөмө)		1. Дил баяндын темасын өз алдынча аныктайт 2. Чыгарманы тандап алуусун түшүндүрөт 3. Чыгарманы окугандан алынган таасирди чагылдырат. 4. Жазуу иштеринин ар кандай түрлөрүн баалоонун эрежелерин жана критерийлерин колдонот 5. Дил баянда адабий-теориялык түшүнүктөрдү колдонот

11-класс

Адабий чыгармаларды түшүнүү каражаттары: теориялык түшүнүктөрдүн минималдык тизмеси

Адабий процесс тууралуу түшүнүк, адабий багыттар (романтизм, реализм, модернизм, постмодернизм), чыгармалардын жанрлары тууралуу тереңдетилген түшүнүк ; жазуучунун жеке стилинин өзгөчөлүгү; көркөм ыкмалар, адабий сын, салттуулук жана жаңычылдык, жалпы маданий жана этномаданий баалуулуктар.

№ п/п	Компетенттүүлүктөр	Мазмундук нуктар	11 класс	
			Күтүлүүчү натыйжалар	Сунушталуучу көрсөткүчтөр
	1.Окурмандык	1. Адабий каармандын образы	11.1.1.1. Мүнөздөмөнү ачып берүү каражаттарын билет (жеке, салыштырмалуу, топтук)	1. Каармандарга мүнөздөмө берет жана образдарды ачуу үчүн сынчылардын айткандарын колдонот
		2. Көркөм форма (сюжет, композиция, жанрлар)	11.1.2.2. Форма жана мазмундун биримдиги аркылуу жанрды эске алуу менен чыгарманы талдайт (ангеме, ыр, эпизоддор, үзүндүлөр, көрүнүштөр)	1. Адабий текке жана жанрга, агымга, адабий багытка тиешелүү экендигин аныктайт. 2. Адабий чыгарманын тема, идея, адеп-ахлактык пафосун белгилеп жазат. 3. Сюжеттин элементтерин, композицияны, тилдин көркөм-сүрөттөө каражаттарын жана алардын чыгарманын көркөм идеялык мазмунун ачып берүүдөгү ролун аныктайт. 4. Үзүндүсү берилген чыгармадагы окуялардын жүрүшүн жана аягын таба алат.

№ п/п	Компетенттүүлүктөр	Мазмундук нуктар	11 класс	
			Күтүлүүчү натыйжалар	Сунушталуучу көрсөткүчтөр
				<p>5. Чыгарманын аталышын образдык жалпылоо иретинде чечмелейт, макул же макул эместигин билдирет</p> <p>6. Талдоодо кайра айтып берүүнүн ар кандай түрлөрүн колдонот</p>
		3. Көркөм кеп	11.1.3.3. Көркөм кептин өзгөчөлүгүн талдоо үчүн жигердүү сөз корун колдонот.	<p>1. Оозеки жооп берүүдө жана ар кандай жанрда дил баян жазууда поэтикалык кептин байлыгын колдонот</p> <p>2. Кыргыз жана дүйнөлүк адабияттагы чыгармалардын поэтикалык кебинин улуттук-маданий өзгөчөлүгүн айырмалай алат</p> <p>3. Дил баян-стилдештирүү жаратат жана критерийлер боюнча талкууга алат</p> <p>4. Чыгармага мүнөздөмө берүү үчүн адеп-ахлактык-философиялык, эстетикалык, маданияттаануучулук лексиканы, адабий-теориялык түшүнүктөрдү колдонот</p>
		4. Автордун дүйнөсү	11. 1.4.4. Авторго жана анын чыгармасына жалпы мүнөздөмө берет	<p>1. Автордун, чыгарманын, чыгармачылыктын презентациясын даярдайт</p> <p>2. Анын адабий текке, жанрга, агымга, адабий багытка тиешелүү экендигин аныктайт</p> <p>3. Автордук концепцияны белгилеп жазат, аргументтештирет жана чыгарма жазылган мезгил менен байланыштырат</p>
			11. 1.4.5. Жеке окурмандык чөйрөгө ээ	<p>1. Өзүн өнүктүрүү үчүн окуунун максатын аныктайт</p> <p>2. Китеп окууну эстетикалык, адеп-ахлактык, таанып билүү тажрыйбасынын булагы катары кабыл алат</p> <p>3. Өзүнүн окурмандык ишмердигинин натыйжаларын баалайт</p> <p>4. Сүйүктүү жазуучу, адабий каарман, жанрды тандоосуна негиздеме берет</p> <p>5. Классташтарына окуу үчүн китеп сунуштайт жана аны талкууга алат</p>
			11.1.4.6. Көркөм текстти ар кайсы	1. Авторлордун салттуулугун жана жаңычылдыгын

№ п/п	Компетенттүүлүктөр	Мазмундук нуктар	11 класс	
			Күтүлүүчү натыйжалар	Сунушталуучу көрсөткүчтөр
			доорлордун, маданияттардын жана искусствонун башка түрлөрүнүн чыгармалары менен салыштыруу көндүмүнө ээ	таба алат
	2. Баалуулук-маанилик	1. Адабий каармандын образы	11.2.1.7. Адабий каармандардагы инсандык маңыз жана жаңы баалуулуктарды таба алат	1. Сүйүктүү каарман жана эстетикалык идеалды тандоого түшүндүрмө берет 2. Адабий образды мезгилдин чакырыктары менен тең салмакташтырат
		2. Көркөм форма (сюжет, композиция, жанрлар)		
		3. Көркөм кеп	11.2.3.8. Кебин образдуу сөздөр, сүйлөмдөр аркылуу байытат	1. Көркөм кептин улуттук-маданий элементтерине кызыгуусун билдирет 2. Ар кандай маданияттагы жазуучулардын чыгармаларындагы көркөм кептин өзгөчөлүгүнө чечмелөө жасайт 3. Образдуу сөздөрдү, сөз айкаштарды, сүйлөмдөрдү дил баянда, оозеки чыгып сүйлөөдө колдонот
		4. Автордук дүйнө	11.2.4.9. Адабияттын, окуунун коомдун, адамдын турмушундагы маанисин түшүнөт жана жеке позициясын жактай алат	1. Кийинки билим алуу, рухий жактан өзүн өзү өнүктүрүү үчүн китеп окуунун максатын жана маанисин түшүндүрө алат 2. Китеп окууну эстетикалык, адеп-ахлактык, таанып билүү тажрыйбасынын булагы катары кабыл алат 3. Адабияттын коомдун турмушундагы жана адамдын рухий жашоосундагы ролун түшүндүрөт 4. Сүйүктүү жазуучу, адабий каарман, жанрды тандоосуна негиздеме берет 5. Азыркы коомдогу адабияттын ролун аныктайт жана искусство чыгармаларын мезгилдин чакырыктары менен тең салмактай алат 6. Заманбап технологиялык мүмкүнчүлүктөргө жана

№ п/п	Компетенттүүлүктөр	Мазмундук нуктар	11 класс	
			Күтүлүүчү натыйжалар	Сунушталуучу көрсөткүчтөр
				алардын музыкалык искусствого тийгизген таасирине мүнөздөмө берет 7. Азыркы мезгилде адабиятты жайылтуунун/берүүнүн каражаттарын изилдейт (интернет, кино, музыка, клиптер, теле көрсөтүү, видео ж.б.) 8. Актуалдуу темаларда талаш-тартышты демилгелейт
	3. Адабий-чыгармачылык	1. Адабий каармандын образы		
		2. Көркөм форма (сюжет, композиция, жанрлар)		
		3. Көркөм кеп	11.3.3.10. Тематика жана жанрын эске алуу менен адабий чыгарманы жатка көркөм окуйт	1. Ырды окуп жатканда интонация, темп жана ыргакты өзгөртөт 2. Логикалык басым жана паузаны сактайт 3. Көркөм окууда каармандын жана автордун сезимдеринин динамикасын бере алат 4. Тема, автордук идея, образдарга өзүнүн мамилесин билдирет 5. Окурмандар конкурсуна катышат 6. Ырды, тексттен үзүндүнү көркөм окууда автордун идеясын бере алат . 7. Чыгармалардын адабий-музыкалык композициясын, сахналаштырууну даярдоого катышат 8. Классташтарынын көркөм окуусун критерийлер боюнча баалайт

№ п/п	Компетенттүүлүктөр	Мазмундук нуктар	11 класс	
			Күтүлүүчү натыйжалар	Сунушталуучу көрсөткүчтөр
		4. Автордун дүйнөсү	11.3.4.11. Адабий темада билдирүү, пикир, реферат, обзор ж.б. жазуу көндүмдөрүнө ээ	1. Материалдарды ар түрдүү булактардан тандап алат 2. Тандап алынган материалдарды башкалар менен талкуулайт 3. Билдирүүнүн ар кандай түрлөрүн түзүү моделдерин билет 4. Адабий-теориялык түшүнүктөрдү колдонот
			11.3.4.12. Адабий темада долбоор иштеп чыгууга жана жаратууга катышат (искусствонун башка түрлөрүн катыштыруу менен)	1. Материалдарды ар түрдүү булактардан тандап алат 2. Тандап алынган материалдарды башкалар менен талкуулайт 3. Иштин өзүнө тиешелүү бөлүгүнүн, аны презентациялоонун жоопкерчилигин алат 4. Теманы ачып берүү үчүн искусствонун башка түрлөрүндөгү чыгармаларды катыштырат 5. Долбоорду презентациялоонун ар түрдүү формаларын колдонот (схемалар, иллюстрациялар, МКТ ж.б.) 6. Долбоорду презентациялоого жана критерийлер боюнча баалоого катышат
			11.3.4.13. Ар кандай жанрда дил баян жазат	1. Дил баяндын темасын өз алдынча аныктайт 2. Чыгарманы тандоону түшүндүрөт 3. Чыгарманы окуудан алган таасирди чагылдырат 4. Жазуу иштеринин ар кандай түрлөрүн баалоонун эрежесин жана критерийлерин колдонот 5. Стилдик боёктогу лексиканы колдонот. 6. Дилбаянда адабий-теориялык түшүнүктөрдү колдонот

3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары

Баалоо окуучулардын окуу жетишкендиктеринин предметтик стандарттын мазмунуна дал келишин аныктоо максатында жүргүзүлөт. Инсанга багытталган окутуунун практикасында окуучулардын окуу жетишкендиктерин текшерүүнүн төмөнкү стратегиялары көбүрөөк жайылтылган:

1) окуучунун баштапкы жана аякталыштагы жыйынтыктарынын дал келиши, б.а. окуучунун жеке өсүшүнүн динамикасы;

2) окуучу жасаган иштин критерийлер менен дал келиши.

Окутуу учурунда төмөнкүлөр бааланат:

– сабак учурундагы окуучулардын иши;

– окуучулардын ишмердүүлүгүнүн натыйжасы;

– Окуучулардын жетишкендиктерин баалоодо тапшырмалардын түрдүү тапшырмалары колдонулат.

– Тапшырмаларды топторго бөлүштүрүү төмөндөгүлөрдү эске алуу менен өткөрүлөт:

– берилген тапшырмаларды чечүүнүн ар түрдүү деңгээлдеги татаалдыгын;

– окуучулардын тапшырмаларды чечүүнүн ар түрдүү деңгээлдеги өз алдынчалыгын.

1-топтогу тапшырмалар – текст боюнча жалпы багыт алуу, ачык берилген маалыматты колдонуу: ачык берилген маалыматты издөө жана табуу, ошондой эле тексттеги фактылардын негизинде түз жыйынтыктар менен корутундуларды формулировкалоо (тексттеги маалыматтын негизги темасын жана идеясын түшүнүү, тексттеги айтылгандар боюнча жалпы түшүнүк).

2-топтогу тапшырмалар – текстти терең түшүнүү, маалыматты интерпретациялоо жана өзгөртүп түзүү, анализдөө, текстте ачык эмес берилген маалыматты жалпылоо жана интерпретациялоо, текстте түз айтылбаган байланыштарды орнотуу, бир топ татаал жыйынтыктарды жана баалоочу ойторду айтуу.

3-топтогу тапшырмалар – маалыматты окуу-практикалык тапшырмаларда колдонуу жана өз тексттерин түзүү, карама-каршы жана талаш маалыматты табуу, алынган маалымдоо боюнча баалоочу пикирин жана өз көз карашын айтуу.

Төмөнкү таблицада предметтик стандарттардын жетишкендиктерин таап көрсөтүүгө багытталган тапшырмалардын түрлөрүнүн варианты жана бул же тигил тапшырмалар үчүн баанын оордугун болжолдуу бөлүштүрүү сунушталган.

3-таблица. Окуучулардын компетенттүүлүгүн баалоо үчүн тапшырмалардын түрлөрү

№	Окуучулардын компетенттүүлүгүн баалоочу тапшырмалардын түрлөрү	Баанын оордугун болжолдуу бөлүштүрүү	Тапшырмалардын топтор менен дал келиши
1.	Айтып берүүнүн түрлөрү	10%	1
2.	Окуучулардын текстке карата суроо берүүсү. Суроолорго жооп берүүсү	10%	1,2,3
3.	Чыгармаларды, образдарды, темаларды, эпизоддорду талдоо.	20%	
4.	Жазуу иштери (иштердин мазмунга багытталуусу, окуучулардын рефлексиясынын негизинде кыргыз тили сабактары менен байланышы): Эркин эссе. Аргументтештирилген эссе. Түрдүү жанрларда дил баян (эссе, жомок, тамсил, ыр, аңгеме).	15%	2,3
5.	Көркөм окуу. Сахналаштыруу. Иллюстрациялоо, жабыштырып жасоо, аппликация жана башкалар.	10%	3
6.	Адабий темалар боюнча чыгармачылык долбоор. Комплекстүү долбоор (сүрөт колдонуу менен чоң эмес изилдөө, музыка, информатика).	20%	2,3
7.	Чыгармачыл презентация	15%	2,3

Эскертүү:

Иштердин саны жана баалардын оордугу боюнча бөлүштүрүү класстан-класска компетенттүүлүгүнүн өсүү динамикасын эске алуу менен ишке ашырылат. Класстарга бөлүштүрүүгө ылайык баалоо үчүн жалпы багыт болуп төмөнкүлөр эсептелет:

- жумуштун көлөмү
- кабыл алуу менен түшүнүүнүн терендиги
- өз алдынчалыктын деңгээли (демилгелөө, тандоо, интерпретациялоо)
- чыгармачылык ыкма
- айтканын аргументтештирүүсү, текстке таяныч

Окуучулардын ишмердүүлүгүнүн натыйжасын баалоо чен-өлчөмдөрү ар бир тапшырмага жана иштин түрлөрүнө карата түзүлөт.

Предметти өздөштүрүүнүн деңгээли

Предметти өздөштүрүүнүн денгээлдерин бөлүштүрүү үчүн негиз адабий чыгарманы кабыл алуу сапатына багытталган. Окуучулардын адабий чыгарманы кабыл алуусунун сапаты окурмандын ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктарын талдоонун негизинде түзүлөт (тапшырмалардын жыйнагын жана түрлөрүн караңыз).

Кабыл алуунун сапаты деп окурмандын каармандар жана чыгарманын автору менен кошо башынан кечирүү, эмоциялардын динамикасын көрүү, жазуучу жараткан турмуш картинасын элестетүүнү кайра түзүү, каармандардын кылган жоруктарынын түп натыйжасы, мотивдери тууралуу ой жүгүртүү, чыгарманын каармандарын баалоо, автордун позициясын аныктоо, чыгарманын идеясын өздөштүрүү, б.а. автор койгон көйгөйдү өз жан дүйнөсүнөн баалап, сындoo жөндөмдүүлүгүн түшүнөбүз. Чыгарманы толук түрдө кабыл алуу окуучунун адабий өнүгүүсүнүн жогорку деңгээли жөнүндө кабарлайт.

Окуучунун окурмандык сезимдеринин активдүүлүгүн, кайра жаратуучу жана чыгармачыл элестетүүсүн, көз алдыга элестетүүсүнүн конкреттүүлүгүн жана көркөм жалпылоого сиңүү денгээлин, окуунун, окурмандык баасынын жана багыт алуусунун үстөмдүк кылуучу мотивдерин эске алып, окуучунун кабыл алуусунун үч деңгээлин бөлүп көрсөтүүгө болот:

- сюжеттүү окуялуу (төмөн) деңгээл;
- образдуу-аналитикалык (орто) деңгээл;
- идеялык-эстетикалык (жогорку) деңгээл.

Кыргыз адабияты боюнча чыгармачыл иштерди аткарууда сабаттуулугу бааланбайт, бир гана баа коюлушу керек. Себеби, окуучу чыгармачыл ишти аткарууда чыгармачыл продукт түзүү деген бир гана татаал тапшырманы чечип жаткан болот. Дил баянда ошол чыгармачыл тапшырманын аткарылыш натыйжасын баалоо керек. Бул стандартта адабий-теориялык түшүнүктөр көркөм чыгарманы кабыл алуунун куралы катары каралат, алар класстын практикалык ишинде “жашаш” керек; аларды практикалык иштин керектүү каражаты катары колдонуу сунушталат. Адабий–теориялык түшүнүктөр адабий билим берүүнүн маанилүү бөлүгү болуп эсептелет. Адабий–теориялык аныктамалардын конкреттүү көркөм тексттен бөлүнүп, схоластикалык түрдө үйрөнүлүшүнө жол берилбөөгө тийиш. Адабий–илимий түшүнүктөрдү кабылдоо, үйрөнүү, түшүнүк–жоболорду практикалык түрдө өздөштүрүү жөнүндөгү методикалык принцип сакталган учурда, башкача айтканда, илимий аныктамалар конкреттүү чыгарманын тажрыйбасына, образдык табиятына, жанрдык касиетине таянып үйрөнүлгөндө, адабий –теориялык түшүнүктөрдү окутууда жөнөкөйдөн татаалга, жеңилден оорго жетелеген дидактикалык

эреженин талаптарын туруктуу кармаган учурда гана ийгиликтүү, жемиштүү боло тургандыгын тажрыйба ачык далилдейт. Окуучуларды теориялык түшүнүктөрдү практикада колдоно билүүгө жатыктыруу, машыктыруу дайыма көңүлдүн борборунда болуш керек.

Окуучуларды баалоодо окуучуларга да, ата-энелерге да, педагогдорго да түшүнүктүү пландаштырылган күтүлүүчү натыйжалардын жетишүүсүнүн так чен-өлчөмдөрүн иштеп чыгуу зарыл.

Чен - өлчөмдүк баалоо – так аныкталынган, жалпы жааматта иштелип чыккан, алдын-ала бардыгына белгилүү болгон, билим берүүнүн мазмуну менен максаттарына дал келген, окуучулардын белгилүү компетенттүүлүгүн калыптандырууга мүмкүнчүлүк түзгөн критерийлер менен окуучулардын окуу жетишкендиктерин салыштырууга негизделген процесс. Критериалдык баа бул контекстте жаза же таасир кылуу катары каралбайт, маалымат каражаты гана болот.

Мектеп окуучуларынын баалоо процессине катышуусу бардык жеткиликтүү формаларда өтө эле каалаган жагдай болот:

- 1) баалоонун чен-өлчөмдөрүн иштеп чыгууга катышуусу;
- 2) өз ара баалоосу;
- 3) аткарылган окуу аракеттеринин жыйынтыктарын рефлексивдүү талдоосу жана өзүн-өзү баалоосу;

Мисалы, “... жатка көркөм окуйт” деген күтүлүүчү натыйжа окуучунун төмөнкү чен-өлчөмдөргө жетишкени аныкталганда талашсыз болот:

- 1) Ырды мыкты билет жана жатка окуйт.
- 2) Сөздөрдү жана сөз айкаштарды туура айтат.
- 3) Ырды окуганда интонацияны, темпти жана ритмди өзгөртөт.
- 4) Лирикалык каармандын сезип кубануусун же кайгысын, сезимдерин жеткирет.
- 5) Темага, автордук идеяга, образдарга өз мамилесин билдирет.

4-бөлүм. Билим берүү процессине коюлуучу талаптар

4.1. Ресурстук камсыздоого коюлуучу талаптар

Стандарттарды ишке ашырууну максаттуу камсыздоого арналган адабий чыгармаларды тандоо чен-өлчөмдөрүн иштеп чыгуунун негизинде программаларды түзүү:

- окуучулардын адабий чыгармаларды эстетикалык кабыл алуусун уюштурууга көңүл бурган жаңы типтеги окуу китептерин иштеп чыгуу.
- хрестоматияларды иштеп чыгуу.

Окуу жана кабыл алуу ыктарын этап-этабы менен ырааттуу калыптандыруу зарыл экени жөнүндө жалпы түшүнүк чыгарманы түшүнүүнүн негизин түзөт: комментарийлөө, талдоо жана көркөм текстти интерпретациялоо; көркөм текстке салынган маанини түшүнүүгө мүмкүн болгон алгоритмине ээ болуу, окуганы боюнча өзүнүн баалоосун жана ой жугүртүүсүн чагылдырган өз текстин талаш - тартыштарда (дискуссияларда), эсселерде, долбоорлордо түзүү.

Ушуга байланыштуу компетенттүүлүктөрдү калыптандыруунун үстүнөн иштөө процессинде кыргыз адабияттын көркөм чыгармаларын окуп түшүнүү боюнча окутуунун инсанга багытталган технологияларына таяныч менен иштөөнүн төрт аспектинин бөлүп көрсөтөбүз:

- текстте багыт алуу жана аны биринчи кабыл алуусун уюштуруу;
- текстти кайра окуп чыгуу жана анализ жасоо;
- чыгарманы экинчи жолу кабыл алуу – интерпретациялоо;
- баалоо.

Адабият сабактарында белгиленген компетенттүүлүктөрдү калыптандырууну камсыздаган өнүмдүү (натыйжалуу) окуу технологиясы жетектөөчү технология болуп эсептелет.

Технология текст менен иштөөнүн үч баскычын киргизет, бул баскычтар окурмандык ишмердүүлүктүн структурасынын өзгөчөлүгүнө негизделген.

I баскыч. Текстти окууга чейинки иш.

Актуалдаштыруу. Божомол жүргүзүү (алдын ала кубануу, окула турган текстти божомолдоо). Биринчи кабыл алууну уюштуруу. Тексттин маанилик, тематикалык, эмоционалдык багытын аныктоо, чыгарманын аталышына, автордун атына, орчундуу сөздөргө карап, тексттен мурунку келген иллюстрация менен таанышып, окурмандык тажрыйбага таянып, окула элек чыгарманын каармандарын бөлүп көрсөтүү.

Сабактын максаттарын коюуда окуучунун ишке жалпы даярдыгын (окутуучу, кызыктыруучу, эмоционалдык, психологиялык) эске алуу.

II баскыч. Окуу. Текстти окуу учурундагы иш. Окуу процесси.

Текстти алгачкы окуу. Мазмуну боюнча жалпысынан маектешүү. Алгачкы кабыл алууну аныктоо, алгачкы таасирленүүнү белгилөө. Текстти кайрадан окуп чыгуу. Шашпай “ойлонуп” кайталап окуу.

Текстти талдоо. Текстти кабыл алуу менен аны талдоонун арасындагы ажырымды жеңүү.

III баскыч. Текстти окугандан кийинки иш. Кайрадан окуу. Кийинки окуу.

Интерпретациялоо. Текст боюнча маек. Тексттин негизги идеясын жана анын башкы маанилеринин кошулушун аныктоо. Ойлонуу, өздөштүргөндөрүн текшерүү, окуганы боюнча сүйлөшүү.

Чыгарманы баалоо. Окуганын практикалык ишмердүүлүктө колдонуу. Окуучулардын адабий чыгармачылыгы.

Сабак стандартты ишке ашыруунун, предметтик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруунун жана окутуунун натыйжаларына жетишүүнүн негизи болуп саналат. Жаңы муундагы стандарттын моделин ишке ашыруу адабият сабактарында окутуунун максаттарын жана ыктарын өзгөртүүнү, колдонулуп жаткан методикаларды жана технологияларды өзгөртүүнү талап кылат.

Көркөм чыгарманын мазмунун түшүнүү үчүн окурман мазмунду өз башынан өткөрүп чыгуу керек. Бул нерсе адабияттын окурманга тийгизген эстетикалык таасиринин улам болушу мүмкүн. Чыгарманы анализдеп баштоодон же анын маанисин түшүндүрүп баштоодон мурун, мектеп окуучусуна бул же тигил жол менен (кээде жакшылап окуу жетиштүү) бул чыгарманын кооздугун сезүүгө, эмоцияларды башынан өткөрүп сезүүгө жана сезгендерин сөз менен айтып берүүгө, так атап берүүгө жардам берүү керек.

Мында окуучулар көбүнчө эмоцияларынын аталыштарын атоодо, айтып берүүдө кыйынчылыктарга туш келишет.

Адамдын негизги эмоциялары менен сезимдеринин тизмеси

оң	терс	калыс
1. ырахат	12. кусалык	31. кулак түрүү, өтө кызыгуу.
2. кубаныч	13. кайгы-капа	32. таң калуу
3. сүйүнүч	14. үмүт үзүү	33. көңүл коштук
4. сыймыктануу	15. капалантуу	34. ээн-эркин-жайбаракат байкоо
5. ишеним	16. айгай салуу	
6. үмүт	17. таарыныч	
7. суктануу	18. коркуу	
8. сүйүү	19. аёо, кошо кайгыруу	
9. сыйлоо	20. тилектештик (боорукердик).	
10. менменсинүү	21. (кайгыруу) өкүнүү	
11. бакубаттуулук	22. ачуулануу	
	23. кыжырлануу (каардануу).	
	24. какшык	
	25. үрөйү учуу	
	26. ишенбегендик (күмөн саноо)	
	27. жек көрүү	
	28. жийиркенүү	

оң	терс	калыс
	29. иренжүү 30. өкүнүү	

(Адамдын негизги эмоциялары менен сезимдеринин тизмесин караңыз
// жеткиликтүү: <http://elatriym.com/upravlenie-emocijami/vidy-emocij-cheloveka>)

Окуучулардан автордук позицияны маани берип түшүнүү, фактыларды кайра калыбына келтирип чыгуу эле эмес, көркөм идеяны өздөштүрүү талап кылынат. Чыгармадагы жашоодогудай кырдаал анализге алынат, анан ал кырдаал кантип сүрөттөлгөнү, бул кырдаалды жазуучу кандай баалагандыгы, б.а. чыгарманын көркөм сүрөт каражаттары да анализге алынат. Көркөм чыгарманы окуу эстетикалык ишмердүүлүктү талап кылат: эмоциялардын, элестетүүнүн, ой жүгүртүүнүн өз ара байланыштуу иштеши.

Кыргыз адабияты сабагында инсанга багытталган окутуу технологияларын колдонуу аркылуу кызыктыруучу билим берүү чөйрөсүн түзүү. Предметтин өзү изилдөөгө кызыктырууга жакын келет: салттарды, улуттук маданияттардын өзгөчөлүгүн, аларды түзүүнүн чыгармаларда чагылдырылган мүнөздөрү жана ыкмаларын салыштыруу; «үндөштүгүн», байланышын, аналогияларды табуу жана жанрдык өзгөчөлүгүнө, кыргыз адабияттагы жазуучулардын, акындардын стилдик бөтөнчөлүгүнө көңүл буруу. Чыгармалардын ортосундагы, бир чыгарманын ичиндеги эстетикалык маалыматтарды интеграциялоо үчүн чоң мүмкүнчүлүктөр ачылат.

Окуу милдеттерин ишке ашыруу үчүн төмөнкү **методикалар** колдонулат:

- чыгармаларды жана эпизоддорду терең ойлонуп окуу методикасы (Ю.М. Лотман, Л.А.Шейман),
- текстти интерпретациялоонун ар түрдүү ыкмалары,
- көркөм чыгармалардын тексттерин салыштырып талдоо,
- көркөм текстти окутуунун салттык жана инновациялык методдорунун синтези.

- талаш-тартыштар,
- долбоорлор,
- көркөм окуу,
- сүрөт аркылуу кооздоо,
- оозеки сөз менен сүрөттөп берүү,
- окшош темадагы музыкалык чыгармаларды угуу жана көркөм-сүрөт өнөрүнүн чыгармаларын көрүү

Технологиялар:

- сынчыл ойломду өнүктүрүү технологиясы,
- оюн технологиясы,

- изилдөө технологиясы;
- интеграциялык технология;
- формативдик жана критерийлер аркылуу баалоо.

Мына ушул методдор, ыкмалар жана технологиялар окуучунун көркөм чыгарманы өз алдынча аңдоо, аны эстетикалык кабыл алуу деңгээлине жеткирүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Адабият кабинетинин материалдык-техникалык жабдылышы

- Компьютер
- Проектор
- Экран
- Окуу жана көркөм фильмдердин видеотекасы

Жаңы муундагы стандарттардын моделин ишке ашыруу адабият сабагын окутуунун, методика жана технологияларды колдонуунун максатын жана ыкмаларын өзгөртүүнү талап кылат.